

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на Атанас Бояджиев

Тема: *Политическа история на Видин (XII в. – края на XIV в.)*

Научен ръководител: Проф.Д-р Цветана Чолова

Дисертационният труд на Атанас Бояджиев съдържа увод, десет глави, заключение, извори, библиография, приложение и списък на съкращенията или общо 202 страници. Авторът е докторант към Департамента по история при НБУ по програма “История на България от древността до наши дни” с научен ръководител Проф.Д-р Цветана Чолова. Завършил е бакалавърска програма по български език и история в Пловдивския у-тет и две магистратури по история и право, съответно в СУ „Св. Кл. Охридски“ и НБУ. Сама по себе си биографията му показва солидна подготовка по няколко специалности като историята заема приоритетно място.

Българското средновековие и град Видин стоят в центъра на изследователските интереси на Атанас Бояджиев. Похвално е намерението на дисертанта да привлече вниманието към Българския северозапад и политическата история на град Видин за периода XII – XIV в.

Списъкът на публикациите му включва три съобщения по темата на дисертацията, изнесени на научни форуми в НБУ през 2014 и 2015 г.

Структурата на дисертационния труд е от изискуемия класичен тип. Започва се с уводни думи и постановка на въпроса за избрания хронологичен отрязък от време по темата за постепенното превръщане на Видин от важен български град в политическа формация – царство. С основание първата глава е посветена на изворите за политическата история на Видинското царство от

края на XII в. до края на XIV в. Към фонда на османските извори бих добавила едно отсъстващо описание и изследване на джизие регистри на Християн Атанасов за Видинския санджак (поредица *Архивите говорят* 62, 2010). В Румъния пък има публикувани и изследвани редица документи, главно грамоти, които също не са привлечени за целите на изследването.

Втората глава е посветена на българската историография по въпроса за политическата история на Видин и Видинското царство за обширен период от време – от края на I век до първата четвърт на XIV в. Тук са събрани основните изследвания от края на XIX в. до наши дни, представени с критичен авторов тон. Географското местоположение, топонимия и поселищна структура на Видин са обект на третата глава, чието място идва логично след прегледа на литературата. Дисертантът привлича лингвистичен и археологически материал като излага редица предположения за произхода на името на града в паралел с това на Дунава, популяризирано в повечето случаи като келтско.

Четвъртата глава е посветена на необходимостта при разглеждането на историята на Видин във времето, т.е. дисертантът основателно се спира на тракийския и ранносредновековния период на града, с неговите функции на пограничен град. Издигането и паданието на Бонония следва различните варварски нашествия и подялбата на Римските императори (в частност на наследниците на Теодосий I) този важен кръстопътен и пограничен район, в началото на VII в. започва да се развива като епископски център, измествайки Рациария. През т.нар. ранносредновековен период градът попада по всяка вероятност в обсега на аварите, а поради отсъствието на сведения до началото на IX в. не може да се установи конкретно как се е развивал тогавашният Бдин. Сложната обстановка, която се създава между средата на VII и IX в., между славяни и авари, променя облика на района, а формираната по Дунава

българска държава разширява пределите си на запад, по средното течение на голямата европейска река. За 832 г. може да се говори за присъединяване на въпросния град към пределите на България и става опорна връзка със средна Европа. До тези изводи дисертантът достига благодарение на известен изворов материал, в това число и на *Gesta Hungarorum* (Деяния на унгарците). Както тук, така и по-насетне дисертантът проследява внимателно възможните свидетелства за събития, които определят етническите движения и държавни ориентации по изследвания регион. Динамиката в развитието на града през Самуиловия период и установяването на византийска власт е представена в рамките на пета глава. Следвайки хронологията на събитията и позовавайки се на достъпен изворов материал, най-вече гръцки извори и историография за българската история, дисертантът посочва като важен момент издигането на Бдин като епископски център с голям диоцез, подобен на Охрид, Средец и Ниш. Основателно се заключава, че оскъдните сведения и разнопосочни становища на изследователите не позволяват да се датира точно включването на северозападните територии под византийската власт.

Следващите глави са посветени на периода от края на XII до края на XIV в. и съдържат основните моменти от управлението на града след възобновената българска държава. Видинският епископ съдейства за легитимирането на Асеновци пред Византия – това събитие се разглежда подробно от дисертанта на фона на политическите общувания на Балканите и спецификата в администрацията на Белградско-Браничевската област. Както е известно, първата половина на XIII в. е наситена със събития, в които ключова роля играят Унгарското кралство, Българската държава и Латинската империя. Видинската област остава – макар и за десетина години – погранична зона по време на унгарското управление в Белград-Браничево. Отделя се внимание на управлението на Борил и Иван II Асен (1218-1241), на предпоставките за

постигане на българо-унгарски съюз, просъществувал до първата половина на 30-те години на XIII в., както и на променената етническа картина в района на Видин. Тук също дисертантът се позовава на известен изворов материал (напр. Грамотата на Иван II Асен до дубровнишките търговци) и изследвания на по-старо и по-ново поколение историци. На места са посочени коректно и някои латински изрази, титли и наименования с цел повече достоверност при цитиранията.

Управлението на областните управители на Видин през средата на XIII в. Ростислав Михайлович и Яков Светослав, белязано с нарушаване на мирния договор от страна на унгарците в края на 40-те години на века и динамиката в променящите се граници, е последвано от представяне на Дърман и Куделин (1273 - 1291), деспот Михаил Шишман (1292 – около 1308/9) и деспот Белаур. Подчертава се спецификата в ръководенето на властта в северозапада – област, отдалечена от престолнината Търново и свързана както с браничевски князе, така и с представители на кумански вождове. В плетеницата от събития се сбират татарските действия, лабилната връзка между Унгарското и българското царство на фона на набиращата сили сръбска държава.

В историята на Видинския край се срещахме с ключовата и легендарна фигура на деспот Шишман (1292-1308/9). Въз основа на историографския преглед за произхода и появата на деспота в граничния район дисертантът проследява формирането на Видинското деспотство в наследствено независимо владение. Съвсем естествено авторът обръща специално внимание на Михаил III Шишман, чието управление е подследвано от това на неговия роднина Теодор Светослав. Анализът на събитията е често пъти придружен от критичен авторов тон, който в случая с Михаил води до извод за негова лоялност към Търновското царство в контекста на междудържавните балкански общувания.

В глава девета озаглавена „Възход от апанаж до самостоятелно царство“ дисертантът въвежда свои разсъждения по въпроса за терминологията, опирайки се отново на историографски изследвания и правейки паралели в употребата и практиките на апанажните модели в Западна Европа и Византия. Авторът се обосновава в тълкуването си на децентрализацията в Българското средновековие и излага редица фактори, обуславящи формирането на Видинския апанаж от цар Иван Александър (1331-1371) и възкачването на Иван Срацимир на Видинския престол. Подробно са изложени фактите за титулатурата на добилият самочувствие Срацимир и на известните военни действия (1365 г.) от страна на крал Лайош I, довели до включването на Видин и областта в територията на Унгарското кралство и обособяването на „две царства“ с различни виждания. В този контекст логично идва разказ за Никополската битка и съдбата на Видинското царство, въстанието на Константин и Фружин (1404-1408). Няколко страници са отделени на книжовната дейност във Видин през XIII-XIV в. От привлечените извори и литература, част от които са и западни хроники, липсват онези, които посочват Никопол като последният главен град или престолнина на България, завзет от османците. Смятам че този въпрос е твърде важен и неговото разработване би внесло яснота в проблема за центровете и управлението на „българските царства“ в динамичния XIV в. (вж. Сб. 1396. *Никополската битка в съдбата на България, Балканите и Европа*, София, БАН& Тиля, 1999)

Докторантът е положил много усилия за написването на труда си. Авторератът отговаря на съдържанието на дисертацията, въпреки че някои глави са представени на широко за сметка на други. Вероятно ще има желание да публикува в някакъв вид изследването си. Затова е необходимо да положи още малко усилия в посока корекция на някои технически и

граматични грешки. Към това бих прибавила, че не всички съкращения на периодиката са отбелязани в списъка със съкращения, например АОР, с. 192. Към изданията на извори бих добавила уточнението, че *Descriptio Europae Orientalis* (1308), цитирано в труда по Дечев, има ново издание от В. Гюзелев (България е огромна област... 2012, с.293-303)

С това работата, която има необходимите качества на изследване и е определено четивна, ще спечели своя аудитория. И още нещо за аудиторията: в началото на автореферата се споменава, че историографското изследване за Видин е необходимо заради повяхналия интерес към Българския северозапад в днешно време. Към тази постановка, която отсъства в дисертацията, следва да бъде разширена и актуализирана, за в бъдеще, не само с политическата история, а да добие по-атрактивен вид с културно-историческото наследство като цяло, за което в сегашната работа се споменава съвсем бегло.

Препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на Атанас Бояджиев.

София, 31.05.2016 г.

проф. д.ист.н. Рая Заимова